

**Lärarytildningen
Examensarbete
Hösten 2004**

**Hur tänker och uttrycker sig några olika
förskollärare, fritidspedagoger och lågstadielärare
om begreppet lek?**

**Handledare:
Agneta Jonsson**

**Författare:
Katarina Larsdotter
Inger Mellberg**

Hur tänker och uttrycker sig några olika förskollärare, fritidspedagoger och lågstadielärare om begreppet lek?

Abstract

Studien är gjord för att undersöka hur några olika förskollärare, fritidspedagoger och lågstadielärare tänker och uttrycker sig om begreppet lek. I vår teoridel tas teoretikers olika syn på begreppet lek upp och huruvida de kopplar lek till lärande eller ej. Den empiriska delen består av tolv kvalitativa pedagogintervjuer, vilka är gjorda i fyra olika arbetslag bestående av förskollärare, fritidspedagoger och lågstadielärare. I resultatdelen presenterar vi de teman som de olika pedagogerna tar upp när de talar kring begreppet lek, samt analyserar dessa. Resultatet visade att alla pedagoger var ense om betydelsen av att man ger leken utrymme i skolan och att denna ger någon form av utveckling. Men vi har ändå vad gäller vissa aspekter kunnat skönja skillnader mellan de olika yrkeskategorierna och vad det gäller deras sätt att tänka kring lek. Diskussionen uppmärksammar pedagogernas kontra teoretikernas uppfattningar om lek, samt vårt resonemang kring resultatet av pedagogintervjuerna.

Ämnesord: Lek, barnskola, lekens egenvärde, lustfyllt lärande, lek i förskoleklass/skola/fritidshem.

Innehåll

1. Bakgrund	5
1.1. Syfte	6
1.2. Centrala begrepp	6
1.3. Disposition	7
2. Litteraturgenomgång	8
2.1. Vad säger olika styrdokument om leken i skolan?.....	8
2.2. Teoretiska perspektiv på lek.....	9
2.3. Forskning om lek.....	11
2.3.1. Leken är inte förenlig med lärande	12
2.3.2. Lek en metod för lärande	15
3. Metod och problemformulering	19
3.1. Kvalitativa intervjuer.....	19
3.2. Urval.....	20
3.3. Genomförande	20
3.3.1. Pedagogintervjuer.....	21
3.3.2. Bearbetning av intervjufrågor	21
3.4. Etiska överväganden	21
4. Resultat och analys.....	22
4.1. Pedagogers skilda synsätt på lekens betydelse.....	22
4.2. Pedagogers inverkan på barns lek	24
4.3. Fantasi	26
4.4. Lustfyllt lärande	28
4.5. Social utveckling	31
4.6. Barns fria lek	33
5. Diskussion	35
5.1. Våra nya kunskaper och nya forskningsfrågor.....	39
6. Metoddiskussion.....	40
7. Sammanfattning	40
Litteraturförteckning	42
Bilaga	

Förord

I efterhand är vi väldigt tillfredsställda över vårt ämnesval, eftersom vi har fått ökad kunskap om leken, det vi saknat i vår utbildning. Vi har under arbetets gång förstått att leken är ett komplext fenomen, vilket har resulterat i att vi har tillägnat oss mycket ny kunskap.

Först och främst vill vi rikta ett tack till våra respondenter. Tack för att ni med stort engagemang svarade på våra frågor. Utan Er hade detta arbetet aldrig blivit av.

Vi vill också framföra vårt tack till vår handledare Agneta Jonsson som har stöttat och väglett oss under arbetets gång och alltid välvilligt ställt upp för oss när vi har behövt det. Vi vill också tacka Birgitta Nordblad som vägledde oss vidare och fick oss att se på vårt arbete med nya ögon. Ett stort tack till våra respektive familjer som har hjälpt oss med praktiska saker som korrekturläsning, stöd i dataanvändningen och stått ut med oss under denna tid. Utan Er hjälp hade vi inte heller nått ända fram.

Att vara två om ett arbete kan ha både sina fördelar och nackdelar. I vårt fall har det bara varit fördelar. Vi har stöttat och hjälpt varandra hela vägen och kan nu se tillbaka på en tid med mycket arbete, men med många roliga stunder och glada skratt. Vi lämnar ifrån oss ett arbete som verkligen känns som vårt gemensamma och som vi hoppas ska komma till glädje och nytta även för andra.

1. Bakgrund

Leken har inte alltid ansetts vara ett viktigt område inom pedagogiken, utan lek och lärande har varit åtskilda. Leken har tillhört förskolan och lärandet har haft sin plats i skolan. I skolan har leken tidigare främst använts i estetiska ämnen som exempelvis i idrott och drama samt under raster och pauser. I och med att den nya läroplanen Lpo 94 kom har leken fått en utvidgad betydelse och ”att utveckla barn i riktning mot läroplanernas mål förutsätter att lek, lärande och kreativitet ses som en helhet” (Utbildningsdepartementet s. 219).

Under vår lärarutbildning har styrdokumentens betydelse befasts. Vi har därför med största nyfikenhet läst vad både Lpfö och Lpo 94 säger om leken. När leken behandlas i Lpo 94 nämns den alltid i samband med lärande och kunskap, d v s barnens egen lek nämns inte. Däremot i Lpfö nämns barnens egen lek, men även i Lpfö är leken starkt förknippad med lärande och kunskap. ”Verksamheten skall ge utrymme för barnens egna planer, fantasi och kreativitet i lek och lärande såväl inomhus som utomhus” (Utbildningsdepartementet 1998 s. 11).

Även Lillemyr (2002) har uppmärksammat att leken inte har någon stark förankring i den svenska läroplanen, samt att den enbart nämns i samband med lärandet och att lekens egenvärde för barnet inte betonas. I Utbildningsdepartementet (1998) nämner man att det inte går att skilja på lek och lärande, eftersom barnet i leken försöker förstå sig själv och sin omvärld.

I slutet av 1960-talet pågick arbete med att reformera skolan. Skolan hade blivit en ”sluten, otidsenlig ‘betonginstitution’” (Johansson i Johansson & Rollander 2000 s. 198) och man ville att skolan skulle öppna sig mot samhället. Strax därefter tillsattes Barnstugeutredningen som skulle utvärdera förskolans utveckling och innehåll och även beröra fritidshemmets verksamhet. Skulle man kunna åstadkomma en öppning mot samhället så var det nödvändigt att öka samverkan mellan skola - förskola och fritidshem. Under denna tid startade en mängd större projekt och försöksverksamheter för att försöka samordna förskolans och skolans arbete. På Öckerö utanför Göteborg genomfördes på 1970-talet ett intressant projekt som innebar att skolans verksamhet flyttade in i

förskolans lokaler och det visade sig att det kom att förändra verksamheten i den mån att lärarna arbetade mer med teman och barnen delades in efter utvecklingsnivå istället för åldersgrupp. Men de övergripande erfarenheterna ur dessa försöksverksamheter var än dock att skolan var hårdare reglerad med kunskapsmål som gjorde att de övriga verksamheterna fick anpassa sig för att det skulle kunna ske en samverkan. Erfarenheterna visade också att synen på barn skiljde sig åt mellan förskollärare och fritidspedagoger jämfört med lärare. Lärarna såg främst till att barnen skulle utveckla färdigheter medan förskollärare och fritidspedagoger hade en mer barncentrerad syn som gällde barnets hela utveckling och sociala mognad. Det framkom också att de olika yrkesgrupperna hade olika metoder för att uppnå målen i skolan. Förskollärare och fritidspedagoger använde metoder som utgick från barnens ”egna initiativ, lek och fria samvaro mellan barn och vuxna” (a.a. s. 201), medan läraren lade större vikt vid träning av baskunskaper och färdigheter. Deras olika förhållningssätt bottnade i skilda synsätt på sin yrkesroll samt skillnader i bedömningen av barnens behov och utveckling i olika åldrar (a.a.). Det är enligt Utbildningsdepartementet (1998) av största vikt att de olika yrkesrollerna samarbetar och kompletterar varandra. ”Ett ömsesidigt möte mellan de pedagogiska synsätten i förskoleklass, skola och fritidshem kan berika elevernas utveckling och lärande.” (Utbildningsdepartementet 1998, s. 8).

1.1. Syfte

Vi har under VFU (Verksamhetsförlagd utbildning), samt vikariat på diverse skolor observerat hur förskollärare, fritidspedagoger och lågstadielärare agerar och därför blev vi intresserade av hur de tänker om begreppet lek. Vi beslutade därför oss för att undersöka hur några olika förskollärare, fritidspedagoger och lågstadielärare tänker och uttrycker sig kring lek.

1.2. Centrala begrepp

Under detta kapitel vill vi förklara några olika begrepp som är viktiga i vår uppsats.

Styrd lek: När vi i vår undersökning talar om begreppet styrd lek så menar vi dels den leken som är organiserad av en vuxen och som har till uppgift att ge barnen någon form av lärande. Vi menar också likt Hangård Rasmussen (1979) att det kan betyda att en vuxen vid vissa tillfällen behöver gå in och styra barns egen lek. Det kan handla om att sätta igång en lek och sedan dra sig undan eller att vara delaktig i leken och inta en roll på barnens nivå. Styrd lek kan också innebära att en vuxen ingriper i leken då det uppstått konflikter mellan barnen. Hangård Rasmussen i a.a. menar också att leken kan vara styrd i den bemärkelsen att omvärlden styr teman i leken. Att samhällets normer och värderingar kan ta sig uttryck i barnens lekar och på så sätt indirekt styra barns lek.

Fri lek: Begreppet fri lek kommer ursprungligen från den tyske pedagogen Friedrich Fröbel. Leken var en av kärnpunkterna i hans pedagogik och han ansåg att leken var barns naturliga sätt att uttrycka sig på samt att barnet i leken utvecklades fysiskt, psykiskt och moraliskt (Lindqvist 1996). Hangård Rasmussen (1979) tar upp att man vid en första tanke om vad fri lek egentligen är, tänker att det är ett barn som leker med vad han/hon just för stunden har lust med. Han menar dock att detta inte är hela sanningen utan leken styrs ändå av olika faktorer. Den styrs av barnets sociala förutsättningar, av barnets utvecklingsstadium och den pedagogiska miljön i förskolan samt förhållanden i samhället i övrigt. När vi talar om den fria leken menar vi den leken som barnen själva styr utan någon inblandning av vuxna. Det kan innebära lek under lektionstid men även lek under raster.

1.3. Disposition

I kapitel 1 redogör vi för uppsatsens bakgrund och syfte. Vi förklarar också centrala begrepp som används i uppsatsen. Kapitel 2 innehåller litteraturgenomgång kopplat till styrdokumentet och olika teoretikers perspektiv på lek. I kapitel 3 redogör vi för de metoder vi använt i vår undersökning samt redovisar etiska överväganden. Kapitel 4 innehåller resultat och analys av vår undersökning. Kapitel 5 innehåller diskussion kring resultatet från vår undersökning kopplat till litteraturen samt nya kunskaper vi erhållit under arbetets gång och forskningsfrågor som hade varit intressanta att forska vidare om. I

kapitel 6 för vi en metoddiskussion och i kapitel 7 görs en sammanfattning av arbetet.

2. Litteraturgenomgång

Vi inleder denna del med att nämna vad styrdokumentet tar upp kring begreppet lek. Därefter följer en presentation av diverse teoretiker, vilka har anammat antingen en pedagogisk eller filosofisk syn på leken. De teoretiker som ser på leken ur det pedagogiska perspektivet anser att det finns en koppling mellan lek och lärande. Den filosofiska åskådningen på leken betonar att leken inte ska betraktas som en metod för lärande.

2.1. Vad säger olika styrdokument om leken i skolan?

I Lpo 94 står följande under skolans uppdrag. ”Skapande arbete och lek är väsentliga delar i det aktiva lärandet. [---] Särskilt under de tidiga skolåren har leken stor betydelse för att eleverna ska tillägna sig kunskaper” (Utbildningsdepartementet 1998, s. 7). Ett av målen med integreringen av förskoleklassen, grundskolan och fritidshemmet, var att få en ökad kvalitet i verksamheten eftersom de olika yrkeskategorierna skulle samverka kring barnen och bidra med sin speciella kompetens.

Ett ömsesidigt möte mellan de pedagogiska synsätten i förskoleklass, skola och fritidshem kan berika elevernas utveckling och lärande (Utbildningsdepartementet 1998, s. 8).

Som pedagog har man olika lagar och förordningar att följa i sitt arbete. Skollagen och Fn: s konvention om barns rättigheter, är ett par av de skrifter som ska beaktas. Den sistnämnda behandlar bl. a barns rättigheter till lek.

I Fn: s konvention om barnets rättigheter (ratificerad av Sverige 1990) heter det i artikel 31, paragraf 1: ‘Konventionsstaterna erkänner barnets rätt till vila och fritid, till lek och rekreation anpassade till barnets ålder samt rätt att fritt delta i det kulturella och konstnärliga livet’. På samma sätt som konventionen ska säkra barns rätt till trygghet och utbildning, ska den också säkra barns rätt till lek (Lillemyr 2002, s.19).

I läroplanen för förskolan står att läsa. ”Likartade formuleringar var att barn ‘söker och erövrar kunskap genom lek’ [---] Lek framställdes som ett medel för att uppnå ett mål.” Detta är, enligt Anne-Li Lindgren författare till artikeln Den

”nyttiga” leken, en syn som strider mot bl a FN: s konvention om barns rättigheter som säger att ”verksamheten skulle utgå från barns egna uppfattningar och erfarenheter” (Locus 2/02, s.26).

Följande står att läsa från Socialstyrelsen, 1990:41. ”I det längre perspektivet är sannolikt en mångsidig och alltmer expanderad lek den bästa skolförberedelsen” (Locus 2/02, s.23). Lekens betydelse belyses även i Allmänna råd med kommentarer för fritidshem. Där står att läsa:

I leken bearbetar barn sina upplevelser och prövar nya idéer och tankar tillsammans med andra. Dom prövar och utvecklar sin fysiska, psykiska och sociala kompetens. Ofta krävs regler för att leken ska fungera. Att gemensamt skapa regler som kan följas eller brytas är en form av träning i demokratiskt tänkande. Barn övar sin förmåga till inlevelse och empati genom att leka tillsammans. Barn är ständigt aktiva medskapare av sin egen utveckling och sitt eget lärande såväl i lek och skapande verksamhet som i utforskning av omvärlden (Skolverket 1999, s.16).

2.2. Teoretiska perspektiv på lek

Vi har valt ut några teoretiker, som har olika tankar om barns lek.

Freud hade inte en egen teori om leken men refererade ofta till leken i sina teorier om barndomens betydelse för den vuxnes själsliv. I leken gavs barnet möjlighet att leva ut sin aggression som de inte vågade eller fick visa i det verkliga livet, eftersom de då var rädda för att bestraffas. Freud såg också leken vara som en önskedröm för barnet. I leken kunde barnet få som det ville och göra de saker de önskade. Barnet kunde också i leken bearbeta sina känslor, ges möjligheten att projicera sin egen ångest och aggressivitet på andra personer och saker, exempelvis sina leksaker. I leken identifierar sig barnet också med föräldern av samma kön för att lösa oidipuskonflikten (Knutsdotter-Olofsson 1987). Oidipuskonflikten eller Oidipuskomplexet som det också kallas ”syftar främst på den 3-4 årige pojakens erotiskt färgade attraktion till modern och därav följande rivalitet med fadern” (Nationalencyklopedin s. 405).

Piaget var ursprungligen biolog, men fick sedan även ett stort intresse för psykologi och filosofi. Han betonade barnens samlärande och menade att de konstruerar sin kunskap i ett samspel med omvärlden. Piaget var en kognitiv teoretiker som systematiserade och kategoriserade barnets lek och lärande. Han

har försökt förklara leken och det lärande den kan ge, med hjälp av sinnen, minnet, perceptionen, begrepps- och språkutvecklingen och tänkandet. Piaget försökte finna anledningen till varför barn har ett intellektuellt behov av att leka och hur barn tillförsäkras sig förmågan att dra slutsatser och samband. Han har även kartlagt hur barnets lek förändras med åldern. I 0-2 års åldern är det övningslek, 2-11 år – rollek, 11år till vuxen ålder – regellek. Vidare har Piaget också studerat huruvida regelleken har betydelse för barnets moraliska utveckling och hur denna kan utveckla deras förmåga till att följa regler. Piaget har fått en oerhörd betydelse för forskningen om barns lek. Många tycker att han faktiskt beskriver hur det är och går till i leken, inte att han kommit med en teori utifrån iakttagelser. Men han får också kritik, bl.a. för sitt stadietänkande av leken och att han helt blundar för barnets sociala och emotionella kompetens och att han studerat ”barnet som om inga andra fanns” (Knutsdotter-Olofsson 1987, s.148). D.v.s. han studerar barnet utan att väga in de utomliggande faktorerna såsom signifikanta andra, miljön etc. Som tidigare nämnts systematiserade och kategoriserade Piaget kring leken, vilket han senare var självkritisk till. ”Jag tror helt enkelt inte att jag klarat av att respektera leken. Jag har nog i alltför hög grad systematiserat och psykologiserat in den i ordnade och generella mönster ... kanske för att inte drabbas själv.”

(<http://www.lararforbundet.se/web/papers.nsf/Documents/003A3F6B>) 2004-09-02

Piaget var under 1970 och 80-talet den ledande teoretikern inom svensk förskola (Knutsdotter-Olofsson 1987).

Vygotsky verkade samtida med Piaget och var psykolog. Vygotsky både beundrade och kritiserade Piagets studier, men mellan dem fanns en dialog om bl.a. leken (Knutsdotter-Olofsson 1987). Vygotsky reagerade på en alltför stor överbetoning av de intellektuella aspekterna på leken och menade i motsats till Piaget att det lilla barnet vill ha sina önskningar uppfyllda omedelbart och använde då leken för att lyckas med det. Exempelvis leker barnet mamma för att hon just vill vara mamma. Leken blir s.a.s. lösningen på den konflikt som uppstår mellan att vilja vara mamma men inte kunna. Barnet har också en känslomässig bindning till vuxna som gör att de vill vara som vuxna är. ”Leken blir vad nappen är för spädbarnet – en tröst.” (a.a., s. 144). Han ansåg också att leken har enorm betydelse för barnets utveckling. Leken är den mest betydande faktorn för barns

utvecklande av kognitiva funktioner och hjälper barnet att utveckla sitt språk (a.a.).

Huizinga var en holländsk kulturhistoriker som också har betytt mycket för forskningen om leken. Han skrev på 1930-talet ett klassiskt verk som heter "Homo ludens". Han menar där "att varje kultur som tar död på leklynnen därmed tar död på sig själv" (Berg 1992, s.10). Han ansåg att leken är det primära, själva "fundamentet under all mänsklig kultur" (a.a. s.123). Det viktigaste elementet i leken är det roliga och han var starkt kritisk till dem som ansåg att den viktigaste aspekten i leken är nyttan. Han menade också att leken är starkt förknippad med hänryckning och finns inte denna ingrediens så är det heller ingen lek. Huizinga ansåg vidare att leken inte är identisk med allvar men att leken visst kan vara mycket allvarlig. Lek är en frivillig handling, den kan inte kommenderas fram och han ansåg också att leken är avgränsad i tid och rum. Därför tyckte han att det var viktigt att i samhället ge leken den plats den behövde (a.a.).

2.3. Forskning om lek

Vi har genom litteraturstudier funnit olika inriktningar vad gäller att se hur leken hör ihop med lärandet, men valt att koncentrera oss på två. Dessa är, "leken är inte förenlig med lärande" och "lek- en metod för lärande". Dessa två inriktningar är också de som Fagerli m.fl. (2001) anser som "två centrala perspektiv på lek" (a.a., s. 83). Teorin som utgår från att leken inte är förenlig med lärande befäster lekens egenvärde och anser det oväsentligt om den leder till lärande eller inte. Lek- en metod för lärande, fokuserar på lekens positiva inverkan på barns lärande.

Det finns lika många definitioner av lek som det finns sätt att leka, och det finns heller ingen enskild definition som kan täcka in alla synsätt, iakttagelser, erfarenheter och förväntningar som någon av oss skulle kunna sätta i samband med ordet (Moyles 1995, s. 78).

Vi vill hänvisa till detta citat, eftersom vi under arbetets gång har förstått det komplexa i vårt ämnesval. 1977 gjordes en undersökning av Manning och Sharp bland 500 lärare i England. Avsikten med denna undersökning var att låta lärarna definiera ordet lek. Utfallet visade att det fanns lika många definitioner på ordet lek som det fanns lärare (Moyles 1995).

Just de två perspektiv vi nämner ovan har varit intressanta för oss och vår undersökning, eftersom dessa perspektiv skiljer sig åt. ”Leken är inte förenlig med lärande” ser mer på leken ur ett barnperspektiv vilket vi fann att Steinsholt bejakade, medan ”Lek en metod för lärande” betonar att det finns en koppling mellan lek och kognitiv utveckling.

2.3.1. Leken är inte förenlig med lärande

Steinsholt är en norsk professor i pedagogik som inspirerats av vad Huizinga anser om leken. Han motsäger att leken skulle vara ett fenomen som bara förekommer hos barn. Han menar att även vi vuxna leker och att det tar sig uttryck i bl. a kulturen. Steinsholt menar alltså att när vi vuxna läser, tränar, musicerar etc., så leker vi. Därför hävdar Steinsholt vidare att leken är ett kulturellt fenomen och att barnen i leken är tvungna att kunna improvisera. Steinsholt (1999) hävdar, att förmågan att improvisera mer samt att vilja leka mer är det enda barnet ”lär sig” i leken.

Steinsholt menar att leken inte är förenlig med lärande, eftersom lekens mål då skulle vara lärande. Han menar att när vi vuxna vill systematisera och kategorisera leken och påpeka att den leder till lärande, är det för att vi ständigt har ett behov i vår kultur att kunna förklara fenomen och att dessa måste ha en mening. Enligt honom är det vanligt förekommande fördomar, att sunt tänkande är logiskt och att den värdefulla, användbara kunskapen är utvunnen ur rationellt tänkande samt att det är ett viktigt led i barnens utveckling att lära sig behärska abstrakt tänkande. Han anser att det är leken i sig som är det centrala och viktiga, inte vad leken kan leda till. Till vilken nytta teoretiserar man kring leken, frågar sig Steinsholt. Jo, för teoriernas skull och för oss vuxna (Steinsholt 1999). Genom att fokusera på vad leken ska leda till för kunskaper menar Steinsholt att man berövar barnen deras barndom. Han menar att istället för att tala om leken i termer av utveckling, skulle man kunna säga att den leder till ”inveckling”, genom att barnen i leken konstruerar och rekonstruerar varandras liv. Tillsammans blir barnen medskapare av lekens verklighet genom att de med djup insyn ”läser” och ”skriver” varandra (a.a.). Lek innebär inte att dra sig undan den här världen (det vill säga det vi kallar

verkligheten), istället innebär det att ha ett flexibelt förhållningssätt gentemot olika verkligheter, inte bara en. Det handlar om att kunna experimentera med olika tillstånd.

(<http://www.lararforbundet.se/web/papers.nsf/Documents/003A3F6B>)2004-09-02.

Steinsholt menar att det inte sker någon representation av vuxenvärlden i barns lek, utan att det är aktiviteter som är koordinerade på ett smakfullt sätt. Detta ligger långt utanför vårt vuxna, rationella tänkande vilket i sin tur gör att vi inte förstår det. Steinsholt menar att barnet genom efterlikning och igenkänning i leken skaffar sig en självförståelse. Detta i sin tur leder till att barnets identitetsskapande kan äga rum (a.a.).

Vidare hävdar Steinsholt att man inte kan tvinga fram lek. Då blir det inte lek utan enbart en fysisk aktivitet. Därför är det inte lek sett ur Steinsholts perspektiv, när en pedagog genom styrda aktiviteter försöker åstadkomma lustfyllt lärande (a.a.). Steinsholt menar att rådande sociala - och maktpolitiska strukturer har fått vara avgörande när olika forskare ska påvisa vilka egenskaper leken främjar. Ur ett historiskt perspektiv kan man se att samhällets efterfrågan har haft avsevärd inverkan på leken och vad den ansetts vara bra för i barnets utveckling. Under 1800-talet ansåg man leken främja grovmotoriken vilken var viktig att behärska i det samhälle som fanns då. Efter andra världskriget fokuserade man på huruvida leken kunde främja den kognitiva utvecklingen. På 1970- talet var det den sociala och moraliska förmågan som prioriterades i samhället och därför ansåg man att dessa främjades i leken. På 1980-talet var det de kunskaper som näringslivet efterfrågade som stod i fokus. Exempelvis kreativitet, ansvar, självständighet och empati. I stort kan man alltså säga att de färdigheter samhället genom tiderna efterfrågat har gått från rent motoriska till intellektuella färdigheter och att detta påverkat barnens lek.

(<http://www.lararforbundet.se/web/papers.nsf/Documents/003A3F6B>) 2004-09-02

Steinsholt menar att leken får låg status när man binder upp den på tekniska sakfrågor, vars budskap är att leken ska leda till någon form av funktion. Leken blir då ett sätt att nå ett mål, såsom kunskap och utveckling. Detta i sin tur har lett till att man inte bejakar lekens egenvärde. Steinsholt anser att vuxenvärlden

började teoretisera kring leken när barnet blev ett intressant fenomen för vetenskapen (Steinsholt 1999).

Det kan tyckas att fri lek är ett förhållandevis okomplicerat fenomen. Men när barn leker är det ett komplicerat samspel på många olika nivåer för att leken ska fungera och kunna fortskrida. På individnivå är det barnets sociala förutsättningar och barnets utvecklingsstadium. På organisationsnivå är det den pedagogiska miljön i förskolan och de allmänna förhållandena i samhället (Hangård Rasmussen 1979).

I Fagerli m.fl. (2001) tar författarna upp lekens expressiva betydelse. De menar att leken är ett verktyg barnen kan använda för att uttrycka sig. Detta hävdar vi är av största vikt eftersom barnen i leken kan uttrycka mer än de kanske har förmåga att uttrycka verbalt. Detta kan även kopplas till att barn har en förmåga att bearbeta upplevelser genom leken. Somliga anser att barn i leken blir högre presterande än vad de annars är. Detta grundar de på att barnet i leken ligger ett steg före sin egentliga utvecklingsnivå (Olofsson i Fagerli m.fl. 2001).

Synsättet att den mångsidiga och expanderande leken skulle vara den bästa skolförberedelsen kan ses i motsats till Steinsholts åsikter, som menar att man inte bara ska fokusera på vad leken innebär för barns utveckling. Detta leder till att man inte anser att det som händer här och nu är viktigt. Steinsholt menar att det som ligger till grund för denna åskådning är att man strävar efter att barnen ska bli som oss vuxna, vilket han menar inte är ett bra mål (Förskolan 2/01). Ser man leken, menar Steinsholt som ett steg i barnets utvecklingsprocess antar man att barnet växer och förbereder sig på vuxenlivet i leken. Steinsholt frågar sig då, förbereder vuxna sig på döden när de leker, eftersom de vuxna redan har vuxit upp? Steinsholt påpekar att man bör fokusera på här och nu när barnet leker (Steinsholt 1999).

Steinsholt motsätter sig att man teoretiserar kring barns lek och menar att det inte var teorierna som skapade barnet. Fortsättningsvis pekar han på det oväsentliga i att konkretisera vad leken ger barnet i utvecklingssyfte utan att man ska anamma lekens egenvärde. Steinsholt menar att man leker för att man leker, att leken är ett

oförklarligt fenomen, likt förälskelsen (Lillemyr 2002). Eftersom han hävdar att barn behöver leka fritt, utan de vuxnas styrning borde han instämma i att följande stämmer. ”Barn är ständigt aktiva medskapare av sin egen utveckling och sitt eget lärande såväl i lek och skapande verksamhet som i utforskning av omvärlden.” (Skolverket 1999, s.16).

När Steinsholt studerar leken ur ett filosofiskt perspektiv, lägger han störst vikt vid lekens existentiella och meningsfulla väsen.

Lekens egenvärde för barn tas därmed väl tillvara och detta är viktigt i en tid då leken har fått ett större fäste i pedagogisk verksamhet än tidigare. Det finns absolut risk för en ensidig betoning av leken som metod i pedagogikens tjänst (Lillemyr 2002, s. 129).

Steinsholts gör en jämförelse mellan vuxnas intresse för musik, teater och andra kulturella fenomen, med barnens lek. Utifrån detta resonemang skulle man kunna benämna leken som barnkultur. ”Relativt snart framkom att kunskapen kring barns lek stod att finna inom en rad närbesläktade ämnen till pedagogik t.ex. psykologi, filosofi samt barnkultur.” (Welén 2003, s. 20).

2.3.2. Lek en metod för lärande

Vi har genom våra litteraturstudier funnit många som beskriver att leken främjar barns utveckling och lärande på olika sätt. Fagerli m.fl. (2001) anser att leken är den bästa utgångspunkten för barns lärande. Lillemyr (2002) skriver att det är viktigt att ge barn möjlighet att experimentera, bearbeta och använda sig av skapande verksamhet och att man därigenom befäster det som barnen har lärt sig i organiserad undervisning.

Lillemyr (2002) tar upp att när pedagoger använder sig av lek i skolan, är det viktigt att de har en gedigen kunskap om hur man kan tolka lek och att de har kunskap om hur leken utvecklas med åldern. Det är också viktigt att pedagogen har en ”lekande hållning” och att de kan använda sig av humor och fantasi. Att använda sig av lek i undervisningen kan få positiva följder. Men Fagerli m.fl. (2001) uppmärksammar de begränsningar som kan styra barns lek, såsom vuxnas uppfattningar, kunskaper, värderingar, erfarenheter och tolkningar av barns lek.

Österrikarna Hartman & Rollet fann i en studie gjord 1994: ”Att eleverna vid integrering av lek i undervisningen får både en större inre motivation för aktiviteterna, trivs bättre i skolan och får en mer positiv attityd till pedagogen” (a.a. s. 253).

När man som pedagog planerar för barns inläring är det viktigt att inta ett barnperspektiv för att inläringen ska bli effektiv, grundlig samt att barn genom leken blir mer motiverade, vilket i sin tur främjar barnets lärande. Då framträder leken enligt Lillemyr (2002) som det mest naturliga och lämpliga verktyget. Att som pedagog anta detta perspektiv kan också mötas av kritik från omgivningen, både av kolleger samt föräldrar, vilket uppmärksammas av Abbott i Moyles (1995). Lek är för många någonting som görs på fritiden, inte i skolan. Varför är det då viktigt att inlemma leken i barns lärande? I Moyles (1995) står att läsa, att det allra viktigaste syftet med lek är att ha roligt. Har man roligt är det lättare att koncentrera sig på en uppgift tillräckligt länge för att lära sig något.

För att skapa en miljö där barns lek ses som en källa till kunskap och lärande, måste man ha insikt om att i barnets ”arena” för lärande ingår familj, förskola, skola och andra alternativa lärandemiljöer (Pramling Samuelsson i Johansson & Rollander 2000). Pramling Samuelsson ser leken som ett pedagogiskt redskap. ”Att utveckla barn i riktning mot läroplanernas mål förutsätter att lek, lärande och kreativitet ses som en helhet.” (a.a. s. 219). Vidare inser man det komplexa i att konkretisera detta i verkligheten när man läser Pramling Samuelsson, eftersom hon anger att barn inte tycker sig kunna leka i skolan eftersom man då stör, samt att fröken blir arg.

”Lek och skapande verksamhet i olika former bör ges stort utrymme i fritidshemmet” (Skolverket 1999, s. 14). Vidare står det att läsa i Allmänna råd med kommentarer för fritidshem, att när fritidshemmet integrerades i skolan uppstod det ”begränsningar” i fritidshemmets verksamhet. Lokalerna var inte utformade efter fritidshemmets verksamhet, vilken ofta präglas och ger mer utrymme till fri lek än vad skolans gör. Det görs även gällande att det visat sig när lokalerna är anpassade till fritidshemmets verksamhet, öppnas dörrarna för nya arbetssätt i skolan. Enligt Welén (2003) är betydelsen av att ha en lekinspirerad

miljö av största vikt. Hon hävdar att man genom att studera den fysiska miljön, kan dra slutsatser om vilken syn vuxna har på leken som ett redskap i barnets utveckling. Welén hänvisar till Björklid vad gäller utomhusmiljöns inverkan på barns lek. Det har framgått att bland barn i skolåldern leker flickorna ute i mindre utsträckning än pojkarna, eftersom utemiljön främst uppmuntrar till pojkars lekaktiviteter (a.a.).

Som det nämns i Allmänna råd med kommentarer för fritidshem är leken viktig när det gäller att fostra barn i demokratiskt tänkande, eftersom de måste skapa egna regler. Detta är något som överensstämmer med Piagets tankar. Han hävdade att barn måste inordna sig under olika regler för att leken ska kunna fortlöpa under fungerande former. Alltså måste ett barn behärska metakommunikation, d.v.s. kommunikation om den pågående leken, för att leken ska kunna fortskrida (Williams m.fl. 2000, s.29).

Under leken kan det hända att de lär sig något nytt, eftersom de prövar och experimenterar på urval av vad de visste förut, eller något de just har lärt sig, eller så kan ett barn lära sig något nytt av ett annat barn (Fagerli m. fl 2001, s. 78).

Vi anser att det finns kopplingar mellan Fagerli m.fl. och Piagets teorier om barns samlärande. Piaget hävdade att barn lär sig bäst under kommunikativa former d.v.s. genom interaktion. Man kan då vidare konstatera att dessa arbetsformer sannolikt leder till någon form av oenighet mellan de involverade. Denna konflikt gör att barnen skaffar sig ett lärande ur olika synvinklar, dels ur ett socialt, kognitivt, men även emotionellt och empatiskt.

Vi har genom våra litteraturstudier förstått att det är av största betydelse att yrkesverksamma pedagoger förstår innebörden av att observera barns fria och styrda lek, eftersom barn ofta använder den fria leken till att bearbeta tidigare upplevelser, stundande krav och till att imitera vuxenvärlden. Det är ett faktum, utifrån pedagogers observationer att barns lekar ofta är en konstruktion av vuxenvärlden och man kan då anta att detta är ett led i socialisationsprocessen. I den styrda leken blir det nödvändigt för barnen, om de ska kunna medverka och fungera i aktiviteten, att de kan inordna sig under gällande regler och kunna ta direktiv. Men det ställer även höga krav på individen som styr aktiviteten. Detta är

något som befästes av Hangård Rasmusson (1979) som tar upp att ledare i den styrda leken måste känna till de oskrivna lagarna som gäller för leken. Bl a måste man kunna vara flexibel och forma leken i en riktning beroende av vilken utveckling den tar.

Hangård Rasmussen (1979) talar om att pedagoger i dagens skola använder sig av styrd lek på olika sätt. Det kan vara i form av teman för att öka barns kunskaper eller som ett medel att göra pedagogiska observationer. Pedagoger kan också gå in och delta i leken för att på så sätt får ett vidare innehåll av leken, samt påverka sociala roller som barn får i leken. Om det finns barn som alltid får en underordnad roll i leken kan man som pedagog styra leken så att rollfördelningen förändras. Som pedagog kan man styra leken på olika sätt, dels utifrån då man kanske bara sätter igång en lek för att sedan gå där ifrån, eller vara aktiv deltagare och inta en roll på barnens nivå. Pedagogen har på så sätt en dubbel funktion. Dels ska hon kunna leka som ett barn men även veta i vilken riktning leken bör gå och hur innehållet i leken ska komma att se ut. Knutsdotter-Olofsson (1987) tar upp betydelsen av att när man som pedagog styr barns lek handlar det också om att ha respekt för barns lek. När man som vuxen är tvungen att bryta barns lek vid exempelvis måltider kan man bryta leken inifrån, d.v.s. gå in i det tema barn leker i. Leker barnen t.ex. att de badar i havet så kan man be barnen gå upp på stranden för att äta för att efter måltiden få möjlighet till bad igen. Norén Björn i (a.a.) menar att genom att vara närvarande i närheten av barns lek kan man för barnen skapa en trygghet, som gör att de t.ex. vågar använda lekredskap och naturen mer frimodigt. På så sätt kan man säga att man indirekt styr barns lek. Som vuxen kan man också ge sig in i barns bråk lekar och där hjälpa barnen med regler och visa på hur barnet kan agera för att leken ska fortskrida utan konflikter. På så sätt kan man förklara hur långt det är lek och när det inte är roligt längre. I leken kan man också som vuxen hjälpa till att dämpa tävlingsmoment som leder till utslagning. Sammanfattningsvis kan man säga, att det är viktigt att vara en professionell vuxen som ”deltar ibland, ingriper ibland [---] i stöd av sin känslighet, inlevelse och intuition” (Knutsdotter- Olofsson 1987, s. 129).

3. Metod och problemformulering

Syftet med vårt arbete var att genomföra en mindre studie i fyra arbetslag för att undersöka hur dessa tänker kring begreppet lek. Arbetslagen innehöll de tre yrkeskategorierna förskollärare, fritidspedagog och lågstadielärare. Pedagogerna arbetade i barnskolan, vilket i den aktuella undersökningskommunen är beteckningen för klasser som består av förskoleklass, skolår 1 och 2. Vi använde oss av kvalitativa intervjuer.

Efter våra litteraturstudier tyckte vi vårt ämnesval och syfte var lika intressant och spännande, som i inledningen av vårt arbete. Vi har därför stått fast vid den ursprungliga problemformuleringen, vilken är som följer: Hur tänker och uttrycker sig några olika förskollärare, fritidspedagoger och lågstadielärare om begreppet lek?

3.1. Kvalitativa intervjuer.

Vi valde att använda oss av kvalitativa intervjuer med semistrukturerade frågor eftersom vi inte ville fokusera på fenomenet lek i sig, utan ville undersöka synen som pedagogerna hade på fenomenet. Att använda sig av intervjuer i forskningssammanhang är som att föra ett samtal där samtalet har en klar struktur och ett syfte. Genom att man som intervjuare ställer frågor och är en lyhörd lyssnare kan man få ta del av kunskaper som bygger på erfarenheter (Kvale 1997). Genom semistrukturerade och öppna frågor ges den intervjuade möjlighet att förtydliga och utveckla sina svar, vilket vi ansåg var betydelsefullt i vår undersökning eftersom vi ville få fram de olika yrkeskategoriernas syn på leken. Strukturerade frågor ger däremot inte något utrymme för intervjuaren att förtydliga och utveckla de svar som de intervjuade ger (May 2001). Frågorna hade karaktären av att vara öppna och vida, detta därför att det är viktigt som intervjuare att vara lyhörd så att man kan ta fasta på och följa upp vad den intervjuade säger och uppmärksammar. Vi har även registrerat det som vi med våra sinnen kunde tyda i intervjusituationerna. D.v.s. under en intervju kan man även registrera kroppsspråk, tonläge, tystnad, skratt etc. (Kvale 1997).

3.2. Urval

Vi har intervjuat fyra förskollärare, fyra fritidspedagoger och fyra lågstadielärare i barnskolan. Samtliga förskollärare hade huvudansvar för förskoleklassen samt arbetade på fritidshemmet före och efter skoltid. Fritidspedagogerna var delaktiga i skolverksamheten men hade sitt huvudansvar på fritidshemmet. Lågstadielärarna hade huvudansvaret för barnen i skolår 1 och 2 under skoltid. Samtliga respondenter var kvinnor. Målgruppen för våra intervjuer var arbetslag, som vi inte hade kommit i kontakt med tidigare genom VFU och vikariat. Starrin & Svensson (1996) tar upp att det är viktigt att göra ett medvetet val av undersökningsgrupp för att få variation i uppfattningar av ett fenomen. Det är viktigt att personerna har olika erfarenhet och kunskap kring fenomenet, att intervjupersonerna kommer från olika arbetsplatser och att de har olika utbildningsbakgrund.

3.3. Genomförande

Efter att vi hade gjort våra intervjufrågor inledde vi med att utföra en så kallad provintervju. Vi valde en yrkesverksam pedagog som vi kommit i kontakt med via högskolan. Provintervjun genomfördes eftersom vi ville kontrollera att frågorna var utformade så att vi skulle kunna finna svar på vår problemformulering och för att få reda på hur lång tid varje intervju skulle ta i anspråk. Vi har därför valt att inte redovisa provintervjun i vårt resultat. Det var ett medvetet val från vår sida att inte ge respondenterna frågorna innan, eftersom vi inte ville få deras kollektiva syn på lek, utan skulle kunna urskilja deras personliga syn, vilket också var vårt mål. Vi valde också att kontakta de aktuella arbetslagen per telefon, eftersom vi där ville förtydliga vårt syfte samt för att få möjlighet att genomföra intervjuerna så snart som möjligt. Vi ansåg att kontakt via brev hade fördröjt denna process. Därefter genomförde vi intervjuerna och dokumenterade dessa med hjälp av en bandspelare. Vi har i samband med genomförandet av våra intervjuer inte haft något bortfall utan resultatet baseras på 12 intervjuer.

3.3.1. Pedagogintervjuer

Intervjuerna genomfördes på respektive skola genom att en av oss intervjuade och den andra förde anteckningar, samt skötte bandupptagningen. Vi hade som vi beskrivit tidigare kontaktat fyra arbetslag i barnskolan. Varje arbetslag bestod av de tre yrkeskategorierna förskollärare, fritidspedagog och lågstadielärare. Det betyder att vi i studien har ett intervjuunderlag från fyra personer ur varje yrkeskategori. Vi hade med varje pedagog avsatt en timme till intervjun, detta för att det inte skulle uppstå tidspress vare sig för oss eller för pedagogerna. Vi hade på samtliga skolor möjligheten att utföra intervjuerna i ett avskilt rum. Vid varje intervjutillfälle informerade vi pedagogerna om de praktiska förhållandena, t ex intervjuens ungefärliga längd, antalet frågor, bandupptagningens ändamål, de etiska övervägandena kring det bandupptagna materialet samt syftet med undersökningen. Samtliga intervjuer genomfördes under en veckas tid och varje intervju innehöll fem frågor (Bilaga 1).

3.3.2. Bearbetning av intervjufrågor

Intervjuerna med pedagogerna pågick i genomsnitt 30 minuter. Före transkriberingen delade vi upp intervjuerna mellan oss. Var och en hade sex intervjuer att transkribera. Under transkriberingen skedde det omedvetet hos oss en bearbetning och analys av materialet. Bearbetningen av det insamlade materialet skedde genom kvalitativa analyser. Vi letade efter mönster i det som respondenterna sade, om samma ord eller fraser användes, samt om de hade samma innebörd hos de tre yrkeskategorierna. Därefter kategoriserade vi det insamlade materialet efter olika teman, som uppkommit genom begrepp som pedagogerna återkom till under intervjuerna.

3.4. Etiska överväganden

Innan genomförandet av intervjuerna har vi satt oss in i de forskningsetiska principer som gäller och kommer här att kortfattat beskriva vilka krav vi har blivit berörda av i vår undersökning.

I kontakten med arbetslagen innan intervjuerna skulle genomföras förklarade vi syftet med vår undersökning samt hur undersökningen rent praktiskt skulle gå

tillväga. Vi förklarade också att insamlat datamaterial inte var tillgängligt för någon annan än för oss. Allt insamlat material har förvarats på ett sätt som har gjort att utomstående inte har haft tillgång till det. Detta gäller ljudband, anteckningar i samband med intervjuerna samt det transkriberade materialet. Vi har också varit noga med att aldrig berätta för utomstående i vilken kommun eller på vilken skola vi gjort vår undersökning, allt för att inte röja någons identitet. Efter varje intervju frågade vi respondenterna om de var intresserade av att få undersökningen när den var klar, vilket de var. Vi kommer därför att skicka vår undersökning till varje arbetslag när den är färdigställd (Vetenskapsrådet 2002).

4. Resultat och analys

Vårt resultat har vi valt att redovisa genom att presentera de utvalda pedagogernas tankar och uppfattningar om begreppet lek. Vi har utifrån våra pedagogintervjuer kunnat finna olika mönster i vad pedagogerna sagt. Detta har lett till att vi valt att kategorisera och skapa olika teman i vår redovisning. Dessa teman är, pedagogers skilda synsätt på lekens betydelse, pedagogers inverkan på barns lek, fantasi, lustfyllt lärande, social utveckling och barns fria lek. Vi avslutar varje tema med en analys där vi kopplar pedagogernas tankar till den litteratur vi bearbetat under arbetets gång.

4.1. Pedagogers skilda synsätt på lekens betydelse

Fritidspedagoger och förskollärare var de som uppmärksammade hur de olika yrkeskategorierna såg på lekens betydelse i skolans verksamhet.

En av förskollärarna nämnde att under de sista åren har de olika yrkeskategorierna blivit mer samspelade och att de fokuserar på samma saker. Hon nämnde då bl. a. att det sociala har blivit viktigare även i skolan. Tidigare tyckte hon att det bara var kunskapen som räknades, om man var duktig i matte och svenska.

En av fritidspedagogerna som vi intervjuade nämnde regelbundet under intervjun att hon värnade den fria leken och ansåg den vara viktig.

”Ibland kan man känna att i skolans värld, att man inte ska ha så mycket fri lek. Men jag som fritidspedagog, jag värnar ju om det, att det är viktigt.”

På skolan där hon arbetar har de så kallade utedagar, som fritidspedagogen och förskolläraren ansvarar för. Dessa utedagar äger rum två dagar i veckan och under dessa två dagar är förskoleklassen med, medan ettorna och tvåorna turas om att vara med en av dagarna. Den dag de inte är med har de klassrumsundervisning med läraren. Under dessa utedagar förekommer det mycket fri lek. Fritidspedagogen berättar öppet om att hon och förskolläraren har fått kämpa för att få utedagarna till stånd.

”Men det var mycket kämp innan för att lärarna kände att det var mycket lektionstid som försvann. De ser kanske inte leken på samma sätt som lärande, som om man sitter i en lektionssal.”

En förskollärare betonade vikten av att man i kollegiet lägger samma betydelse och mening bakom ordet lek när man samtalar, annars kan det lätt uppkomma missförstånd.

”För där kan jag sitta och med en kollega diskutera leken. Jag tänker mig kanske leken i friare former och hon tänker sig kanske leken som en väldigt organiserad och kontrollerad sak. Och säger vi bara lek så kan vi vara väldigt överens, men när det kommer till kritan är det inte alls samma saker vi pratar om. Så det är ju rätt så viktigt att man är tydlig i det. Vad det innebär. Vad det är vi pratar om egentligen.”

Analys

Vi har tidigare i bakgrunden hänvisat till att det startade olika försöksverksamheter för att öka samverkan mellan förskola – skola och fritidshem för att på så sätt öppna skolan mer mot samhället. Här framkom också att de olika yrkeskategorierna skilde sig åt vad gällde synen på barns lärande. Lärarna fokuserade i huvudsak på att barnen skulle utveckla färdigheter, medan förskollärarna och fritidspedagogerna koncentrerade sig på barnets hela utveckling och sociala mognad. Det framkom även att de olika yrkeskategorierna

hade olika metoder för att nå målen i skolan. Lärarna lade tyngdvikten vid att träna baskunskaper och färdigheter, medan förskollärarna och fritidspedagogerna bejakade barnens egna initiativ, lek samt den fria samvaron mellan barn och vuxna (Johansson i Johansson & Rollander 2000).

Vi har kunnat skönja ur vårt resultat att de tre yrkeskategorierna talar om att lek ger lärande, men det är endast förskollärarna och fritidspedagogerna som talar i termer om att även den fria leken skulle ge detta. Detta kan vara ett resultat av att lågstadielärarna fokuserar på färdigheter, medan förskollärarna och fritidspedagogerna fokuserar på barnets utveckling i helhet.

4.2. Pedagogers inverkan på barns lek

Några lågstadielärare nämnde att man kan inverka på barns lek genom att skapa möjligheter och ge förutsättningar samt hjälpa de barn som har svårt för att leka. En lågstadielärare använde sig av leken för att förtydliga regler kring värdegrunden.

”Spela drama för att förtydliga t ex våra regler kring värdegrunden, hur vi gör mot varandra ute på gården och så vidare. Vi försöker visa på det, så får de sedan själva i drama visa och berätta. Sedan stoppar vi och resonerar sinsemellan, hur blev det nu och hur ska vi gå vidare med det.”

En förskollärare tror att hon inverkar väldigt mycket, att hon ibland hjälper igång barnen i leken och att hon kan styra lekens riktning om den håller på att ta en farlig väg. Hon ansåg dock att pedagoger över lag är för snabba att gå in och bryta barns lek.

”Men det är klart att du ska tala om, om den är farlig. Men du måste ju också kunna lyssna av vad leken är för någonting, vad budskapet i leken är [---] Så många gånger är vi lite för snabba att gå in och bryta någonting som vi egentligen inte tagit reda på vad det är. Där tycker jag att vi gemene man behöver bättra oss.”

En annan förskollärare tyckte att det var viktigt att skapa utrymme för lek och att ge barnen lite mer sammanhängande stunder.

”Därför att innan de har kommit igång med någonting, innan de har fördelat roller och vem som ska göra vad så har det gått en god stund. Då hinner de kanske i stort sett börja för sedan är det rast.”

En fritidspedagog ansåg att hon inverkade på den organiserade leken eftersom hon ledde den. Hon tyckte det var viktigt att visa för barnen att man som vuxen tycker det är roligt med lek. När det gällde den fria leken så ansåg hon att det var viktigt att ge barnen tillfälle till lek. Hon menade också att man som pedagog kunde ge barnen tips och idéer på lekar och material om det behövdes. En fritidspedagog som till största delen arbetade på fritidshemmet tyckte inte att hon inverkade på barnens lek eftersom de ofta lekte fritt. Men hon kunde hjälpa dem vidare om de kört fast och det uppstått problem. Hon tyckte också att man skulle hålla sig ganska mycket utanför.

”Annars tycker nog jag att man ska hålla sig ganska mycket utanför, att de själva får lösa det för det är också ett sätt att lära sig att kommunicera med varandra. Så jag tror att man ska hålla sig ganska avvaktande även om man tittar på vad de gör och lyssnar på vad de säger och tar in hur de fungerar. Jag tror man ska vara ganska försiktig för att de ska lära sig att hitta vägarna själva att kommunicera.”

Hon tyckte vidare att man som pedagog skulle gå in och hjälpa de barn som har svårigheter att leka. Det kan vara barn som t ex har svårigheter att ta kontakt med andra barn. Även en förskollärare belyste ensamleken och att barn som har ett otillräckligt samspel med andra ofta väljer att leka ensamma. Att dessa barn är väldigt upptagna av sig själva. Hon betonade hur viktigt det är att man som vuxen då går in och stöttar. En lågstadielärare uttryckte att många barn är så låsta att de alltid leker med samma barn. Då ska man som pedagog försöka vägleda barnen till att hitta andra lekkamrater, så att de inser att det var ju jättekul att leka med dem också.

Analys

Lillemyr (2002) påpekar att det som pedagog är viktigt att vara öppen för lek, samt att man bejakar sin humor och fantasi. För att kunna tolka och använda sig av barns lek i det pedagogiska arbetet krävs det att man har en god kunskap om leken och hur den utvecklas med barnets ålder.

Hangård-Rasmussen (1979) tar upp vikten av att man som pedagog kan gå in och starta upp barns lek, samt att man har förmågan att utifrån barns nivå inta en aktiv roll i leken.

Fritidspedagogen i vår undersökning ger uttryck för att man som vuxen kan ge sig in i barns bråklekar, men att man ska vara försiktig eftersom barn behöver lära sig själva att kommunicera. Även Knutsdotter-Olofsson (1987) tar upp vikten av att vara en professionell vuxen, som ibland ingriper i barns lek samt ibland deltar i den.

På frågan om hur man som pedagog kan inverka på barns lek, svarade en av lågstadielärarna att man kan spela drama för att förtydliga värdegrunden. Vi är ganska övertygade om att ”spela drama” inte ses som lek av barnen.

4.3. Fantasi

En av förskollärarna uppmärksammade fantasins betydelse hos pedagogen. Att man som pedagog har fantasi och vågar vara med i leken. Med fantasi kan man även hitta mycket lekmaterial som kan föra leken vidare. Det behöver inte vara nyinköpta saker som är precis en kopia av verkligheten, utan med fantasins hjälp kan man hitta mycket. Hon nämnde även att barn är specialister på att hitta på.

De övriga pedagogerna talade om barnens fantasi som en nödvändighet för att leken skulle fungera. En av förskollärarna uttalade sig enligt nedan.

”I den fria leken är det helt upp till barnen att själva forma sin lek, att använda sin egen kreativitet. Det tror jag är jätteviktigt för de måste lära sig att själva tänka.”

Vissa av pedagogerna nämnde faktorer som kan hämma barnens fantasi och därmed påverka leken. En fritidspedagog uttryckte följande.

”Jag tror att i många år har barn blivit servade med lekar hela tiden och tappat det här med att man ska försöka att hitta lekar själv. Att man när man då sitter där -ja vad ska jag nu göra? Liksom att man inte själv kan komma på något att leka. Att man är van vid att bli servad.”

En av lågstadielärarna uttryckte liknade tankar som fritidspedagogen ovan.

”Jag tror det påverkats att barn hela tiden öses på aktiviteter. Och barn är på fritids hela tiden så ordnas det saker för dem. Så var det inte förr när mamma var hemma. Hon hade inte alltid tid att sitta med barnen, de hittade själva på mycket saker. Vilket vissa barn kan i dag också, men andra –Åh, vad ska jag göra?”

En av lågstadielärarna nämnde att de använder sig av barnens fantasi och kreativitet som ett pedagogiskt redskap. Att de i bild, musik och drama arbetar utifrån barnens fantasi och kreativitet.

En förskollärare ansåg att hon genom att använda sig av lustfyllt lärande berikar barnens kreativitet och fantasi. Hon menade också att barnen använder sig av fantasi i ensamleken och i rolleken och att fantasin och kreativiteten inte minst kommer fram i den fria leken. Hon ansåg också att det är väldigt viktigt att låta barnen leka med varandra eftersom hon möter många barn som tillbringar alltmer tid framför tv, video och dataspel, på sin fritid. En fritidspedagog satte likhetstecken mellan lek och fantasi. Att man i leken utgår från fantasin. Hon ansåg det viktigt att barnens egen lek ges utrymme eftersom de då får använda sin fantasi, vilket en del barn behöver tränas i. För att kunna leka med andra krävs det att man har fantasi. En annan menade att färdiga leksaker kan ta död på fantasin och nämnde krigsleken som ett exempel.

” Om man har ett riktigt gevär så tar man ju inte död på leken, de leker krig. Det fortsätter de ju med, men du kan ju ta död på fantasin. Det är ju lättare att död på

fantasin hos dem om man hela tiden matar dem med saker, alltså färdiga leksaker.”

Analys

Steinsholt menar att man berövar barnen deras barndom genom att fokusera på vad leken ska leda till för kunskaper, lärande och utveckling. Istället för att prata om att leken skulle leda till utveckling, menar Steinsholt att man skulle kunna säga att den leder till ”inveckling”. Han förtydligar detta genom att påpeka att barn i den fria leken konstruerar och rekonstruerar varandras liv. Steinsholt säger att barnen med djup insyn ”läser” varandra, men att de också ”skriver” varandra. Detta kan man tyda som att de tillsammans blir medskapare av lekens verklighet (Steinsholt 1999). Detta tolkar vi som att det krävs en oerhörd inlevelse och fantasi av barnen i leken.

Steinsholt har beskrivit en episod när han gav sig ut i skogen tillsammans med en förskola. En pojke i barngruppen berättade för de övriga barnen att i skogen fanns det stubbar och att dessa stubbar var farliga björnar.

– Leken som då satte igång var spontan och alla drogs med av den. Alla var överens: en skog full av björnar är farlig. Utgångspunkten var en fiktiv värld som barnen skapade själva. För dem blev den verklig, och de blev så skrämde av sin egen historia att de darrade. Men de visste att det var fiktion (Förskolan 2/01).

Steinsholt menar att barnen har en förmåga att ge utlopp för en rik fantasi, vilket ovanstående citat bekräftar. Detta är något som även förskollärare och fritidspedagoger i vår undersökning betonade. En av fritidspedagogerna talade om vikten av att man ger barnen utrymme för den fria leken och ansåg att leken och fantasin står i en ömsesidig relation till varandra.

4.4. Lustfyllt lärande

Förskollärarna beskrev att de använder mycket lek, att det är en självklarhet eftersom man i leken kan använda sig av många sinnen samtidigt. Det är viktigt att de saker barnen hör berättat för sig också kan omvandlas till något praktiskt. En förskollärare gav följande exempel.

”Och senast i går var vi ute i svampskogen och idag har vi tittat i böcker och gjort svampar. Man både gör och man hör och man ser och man upplever. [---] Och då lär sig förhoppningsvis så många barn som möjligt någonting för vi har olika sätt att ta in kunskap på.”

En annan förskollärare beskrev hur hon med hjälp av barnens leksaker arbetade med matematik.

”Ja, det är ju så att när jag t.ex. har för avsikt att jobba med matematik med barnen så börjar ju inte jag med att säga att det här är siffran 1, 2, 3, 4, 5, 6 etc., utan då försöker jag kanske att lägga fram tre djur och två bilar och så visar jag barnen. Vi pratar om att det är djur och att det är bilar och så frågar jag. Hur många bilar finns det? Och så kanske vi tar på bilarna. Att det är 1 och att det är 2, vi kanske tittar på djuren. Det är 1, 2 och 3. Man har då begreppet att den siffran står för den mängden. Så att de får antalsuppfattningen.”

En lågstadielärare beskrev hur hon med lekens hjälp arbetade med matematik.

”T.ex. om jag har en bunt med pennor och så leker jag med dem, har dem bakom ryggen. Och så tar jag fram några och säger. Hur många har jag bakom ryggen? Ja, då kan de direkt säga att -Ja, tre plus två det är fem. Men om jag säger, hur mycket är tre plus två? Det är abstrakt för dem. Så med leks hjälp.”

Även en fritidspedagog beskrev hur hon arbetade med matematik och svenska, med hjälp av lek.

”Många gånger när jag tar över matte och svenska så gör vi oftast det genom lek. Att de kan få handla grejer, köpa grejer av mig. De har pengar, de får kolla vad det kostar och betala med pengar. Det är ju lärande genom lek.”

En annan fritidspedagog sade att det kan vara ett läromedel att leka.

”Man kan leka med siffror, man kan leka med klossar, man kan leka med mycket och då lär man sig samtidigt. Matte t.ex. utan att man egentligen vet om det.”

En lågstadielärare nämnde att hon använde sig av leken i teman. Då de exempelvis pratade om bondgården. Hon talade om att barnen går in i olika roller, till exempel leker att de är olika djur och får på så sätt kunskap om djuren. En annan lärare beskrev att hon ger sig ut i skogen med barnen och där gavs barnen möjlighet att leka och upptäcka.

Analys

Vi har redogjort för hur pedagogerna anser att det sker en kognitiv utveckling hos barnen, genom att de leker fram exempelvis begreppsuppfattning. Sett ur Steinsholts perspektiv har leken förändrats genom tiderna beroende av att samhället har haft olika behov. D v s sociala – och maktpolitiska strukturer har haft en inverkan på vad samhället har efterfrågat för kompetens hos dess invånare. T ex i ett jordbrukssamhälle är det främst den fysiska kapaciteten som får en betydelse och därför var det i ett sådant samhälle de grovmotoriska lekarna som tog störst plats. Nu lever vi i ett kunskapssamhälle och därför kan man anta att det är de kognitiva lekarna som tar störst utrymme. Detta var något som vi kunde skönja utifrån våra intervjuer, d v s att pedagogerna i huvudsak talade om barnens kognitiva lärande i samband med den styrda leken.

Som en röd tråd genom Steinsholts uppfattningar kring barns lek går hans åsikt om att forskare som studerar barns lek vill teoretisera kring leken och hela tiden ha i tankarna vad leken leder till för barnen. Detta gör vi, menar Steinsholt för teoriernas skull och för oss vuxna (Steinsholt 1999).

Fagerli m.fl. (2001) menar att den bästa metoden för barns lärande är leken. Även Lillemyr (2002) har en liknande uppfattning när han uttrycker att det är viktigt att barn får experimentera, bearbeta och använda sig av skapande arbete för att befästa kunskaper barnen fått genom traditionell undervisning. Moyles (1995) uttrycker att det är lättare att koncentrera sig på en uppgift en längre tid om man samtidigt tycker det är roligt. Detta skulle då underlätta inläringen. Österrikarna Hartman & Rollet fann i en studie gjord 1994 att eleverna trivdes bättre, hade större motivation och ett mer positivt förhållande till pedagogerna då man integrerade lek i skolan. Gemensamt för alla pedagogerna i vår undersökning,

oavsett deras yrkeskategori var att de försökte integrera styrd lek i samband med lärande.

4.5. Social utveckling

Vad gäller social utveckling kopplat till leken, nämnde ett par av lågstadielärarna att de tyckte att det är den fria leken som ger social träning. De använde sig av den fria leken för att låta barnen lära känna varandra. Exempelvis vid höstterminsstarten, då det kommer nya förskoleklassbarn. En del lågstadielärare använde sig av den fria leken för att observera barns utveckling, både kunskapsmässigt men även socialt. De ansåg också att det i den fria leken går att upptäcka roller som barn intar i en klass.

Det fanns en lågstadielärare som hade en annan syn på den fria lekens betydelse för barns sociala utveckling och menade att i den fria leken kan några lätt bli utanför. Men i den styrda leken lär man sig mer att vara alla tillsammans.

Ett par förskollärare nämnde att barnen bearbetar och imiterar de vuxnas värld i sin lek. Man kan då som pedagog observera dem i leken och få reda på hur de uppfattar saker. En fritidspedagog resonerade på liknande sätt, då hon nämnde att barnen bearbetar sina äldre syskons värld i leken. Barnen pratar och leker om det som de vet att de äldre syskonen gör, t ex olika fritidsaktiviteter.

Fritidspedagogerna menade att det är ett socialt spel när man leker tillsammans och att det är en form av social träning. En fritidspedagog beskrev att hon använde sig av gemenskapsövningar på fritidshemmet för att barnen ska tränas i socialt samspel.

”Att det är mer det sociala, hur man ska kunna funka med andra utan att det blir helt uppåt väggarna och någon exploderar och smäller till den andra. Lära dem att hantera situationer även om de kanske kan kännas lite obehagliga och ändå kunna ta sig igenom dem. Det är mer på det planet jag får känna att jag jobbar med övningar som går ut på att funka tillsammans som en grupp. Så det är mer på det sättet man leker.”

Hon ansåg också att det är lika viktigt att genom leken lära sig samarbeta som att lära sig matte, svenska eller engelska.

”En del lärare kan jag få uppfattningen, men det är kanske jag som har missuppfattat dem, att de tycker att det är viktigare med lek där man kanske lär sig matte, svenska och engelska. Alla de här teoretiska ämnena än de lekarna där man lär sig att samarbeta. Jag tycker de är lika viktiga för man behöver allihop. Sen kanske jag kan tycka att det är viktigare att kunna samarbeta först och främst innan man är väldigt duktig på matte.”

En lågstadielärare berättade om vikten av att barn lär sig lyssna på varandra och att detta övar de i hennes klass genom en lek. Leken har de varje morgon då en sten skickas runt i klassen och det är enbart den som har stenen som får prata, övriga barn ska vara tysta och enbart lyssna och därmed visa respekt mot sina kamrater.

En fritidspedagog ansåg att den fria leken är väldigt viktig just för att den ger barnen social träning.

”Så socialt är det väldigt viktigt med den fria leken och väldigt svårt för en del. Ja, det här med att man måste kunna dela med sig för vi har inte hur mycket saker som helst.”

Samma fritidspedagog använde sig av lek i idrotten för att t ex träna barnen i sociala situationer som förekommer ute i samhället. T ex att man måste vänta på sin tur, att man inte alltid kan vara först.

En annan fritidspedagog uppmärksammade att barnen i den fria leken ges tillfälle att på egen hand samarbeta, komma överens med kompisar och bygga upp egna regler.

Ett par förskollärare tar upp att barnen i leken lär sig samarbete och att visa hänsyn mot varandra. Barnen lär sig också att visa känslor genom leken. I leken vågar vissa barn vara mer öppna då de klär sig i en annan roll.

Analys

Pedagogerna pratade om att barnen i leken skulle imitera äldre barns sinnesvärld samt vuxenvärlden och såg detta som ett led i barnens sociala utveckling. Steinsholt menar att detta påstående inte skulle vara ett uttryck för att barnen imiterar eller försöker göra en primitiv representation av vuxenvärlden. Han hävdar att det snarare är fråga om ett antal aktiviteter som på ett smakfullt sätt koordineras och att detta ligger utanför vårt vuxna, rationella tänkande. Därför ligger det utanför vårt förstånd att kunna förstå det. Han hävdar att barnen genom leken inte skulle imitera vuxenvärlden för att få en ökad förståelse för denna, utan att leken snarare har en igenkännande funktion. Den förståelse barnet kommer fram till i leken genom igenkänning och efterlikning ger en självförståelse. På detta sätt skulle leken enligt Steinsholt fylla en viktig roll i barnets identitetsskapande (Steinsholt 1999).

Pedagogerna vi intervjuade nämnde att leken är viktig för barn eftersom de tränas i bl.a. hänsyn och samarbete. Detta är något som Piaget också har talat om då han menar att barn måste kunna behärska metakommunikation för att leken ska fungera (Williams m.fl. 2000). Skolverket (1999) tar också upp detta och menar att leken är viktig för att fostra barn i demokratiskt tänkande, eftersom barnen som deltar i leken måste skapa egna regler för att den ska fungera.

4.6. Barns fria lek

Under intervjuerna var det ingen av lågstadielärarna som talade om lekens betydelse för att barnen ska kunna bearbeta sin värld. Däremot var det några av förskollärarna och fritidspedagogerna som nämnde att leken är terapeutisk och att barnen i leken bearbetar sin värld. En av förskollärarna nämnde att hon tror leken är viktig för att barnen ska bli hela människor och att leken representerar allt det som ingår i livet, såsom allvar, glädje, tårar och sorg.

En fritidspedagog återkom ständigt under intervjun till att leken stärker barnens självförtroende. Barnen lär sig att ta initiativ och de får självförtroende när de själva får styra sin lek. I leken kan de göra saker och kompisarna lyssnar på dem.

En fritidspedagog berättade att barnen hade en utebok där de fick rita och skriva vad de hade gjort. Nästan alltid skrev och ritade de om att de hade haft fri lek. De skrev inte om aktiviteterna som pedagogerna hade arrangerat under utedagen, utan uteslutande skrev de om den fria leken. Detta är enligt denna fritidspedagog ett bevis på att de tycker det är roligt och att det är viktigt för dem.

Det var bara en av pedagogerna, en förskollärare som tyckte att leken i sig själv är något lustfyllt och roligt. Samma förskollärare trodde att barn förknippar lek med den fria leken – barnens egen lek.

”Att lek för barn är när de själva bestämmer vad de ska göra. Då leker de.”

Analys

I Steinsholt (1999) står att läsa att pedagogisk kontroll och styrning av leken leder till att leken blir ”fängslad” av tekniska sakfrågor och leken som fenomen får en lägre status, samt att den inte får något egenvärde utan dess värde ligger i att den ska leda till en eller annan funktion. Leken blir alltså enligt Steinsholt enbart en metod att nå ett mål, som t ex kan vara kunskap, emotionell och social kompetens. Vidare hänvisar Steinsholt till att behovet från vuxenvärldens sida av att teoretisera kring leken förmodligen uppkom när barnet blev ett intressant fenomen för vetenskapen. Steinsholt menar att det enda man skulle kunna säga att barnen ”lär sig” i leken är improvisation och att de vill leka mer.

Steinsholt menar att synen på att leken skulle vara sammankopplad med kunskaper och lärande är något som är eftertraktat av vuxenvärlden. Genom att eftersträva att barnen ska ta efter dessa mål, menar han att vi vill att barnen ska bli som oss vuxna. På detta sätt berövar vi barnen deras barndom. Istället för att se *barnet*, menar Steinsholt att vi ser barn som utvecklar sig och istället för att se leken som ett djupgående glädjemedel, ska den fylla en avgörande funktion, som ett steg i en lång utvecklingsprocess. Om man ser leken som ett steg i barnets

utvecklingsprocess, antar man att barnet växer och förbereder sig i leken. Steinsholt ställer sig då frågan. Växer vuxna i leken, de har ju redan vuxit upp, samt om barnen förbereder sig i leken, vad förbereder då vuxna sig på när de leker? Döden?

<http://www.lararforbundet.se/web/papers.nsf/Documents/003A3F6B> 2004-09-02

Lillemyr (2002) skriver att det är viktigt att ta tillvara på lekens egenvärde för barnen eftersom leken har fått en större betydelse inom pedagogiken. Risken finns annars att det blir en alltför ensidig betoning av leken som metod för lärande.

Vi kan tyda en samstämmighet mellan det Steinsholt (1999) och Lillemyr (2002) säger, kring att lekens egenvärde ska beaktas. Det var ingen av lågstadielärarna som uppmärksammade lekens bearbetande funktion för barnen, vilket däremot både förskollärarna och fritidspedagogerna gjorde. De talade då om lekens terapeutiska funktion, samt att barnen bearbetar sin värld i leken. Det var dock endast en förskollärare som talade om hur barnen uppfattar leken. Hon påpekade att det som för barnen är lek, är den fria leken.

5. Diskussion

Syftet med vår undersökning var som vi tidigare nämnt att i fyra arbetslag i barnskolan undersöka hur förskollärare, fritidspedagoger och lågstadielärare tänker och uttrycker sig om begreppet lek. Genom intervjuerna och litteraturstudierna har vi fått många tankar och nya infallsvinklar vad gäller leken. En förskollärare nämner i intervjun att det är viktigt att vara tydlig med vad man lägger bakom begreppet lek, eftersom det kan ha olika innebörd för olika pedagoger. Vi har också genom arbetets gång förstått hur komplext begreppet lek är. Vi har därför ansett det viktigt att beskriva leken ur olika perspektiv. Detta var också något vi upplevde under intervjuerna, vilket resulterade i ett stort material. Det vi valt att lyfta ur materialet är det som har varit väsentligt för vårt syfte och utifrån våra intervjufrågor. Vi är mycket väl medvetna om att det resultat vi presenterar, inte går att generalisera utan det är en presentation av just de arbetslagens tankar och erfarenheter. Det vi tycker är intressant utifrån vårt material är dock att vi kan skönja ett visst mönster yrkeskategorierna emellan.

Förskollärarna och fritidspedagogerna är de som lägger störst vikt vid den fria lekens betydelse för barn och använder sig mycket av lek i sin dagliga verksamhet, samt använder leken som ett instrument för barnobservationer. Lågstadielärarna använder sig också av lek, men då i styrd form för att åstadkomma lärande hos barnen. Detta är något som vi själva bevittnat under VFU (Verksamhetsförlagd utbildning), samt funnit stöd för i litteratur (Johansson i Johansson & Rollander 2000). Därför tycker vi att det hade varit befogat att alla som studerar till lärare för barnen i de lägre åldrarna, skulle ha det som obligatoriskt i grundutbildningen att fördjupa sina kunskaper kring lek. Detta är något som vi saknat under vår grundutbildning.

Vi har i vissa arbetslag kunnat se att förskollärare och fritidspedagoger fått ge vika för lågstadielärarens pedagogiska filosofi, d v s att det är den rationalistiska kunskapen som mäts och värderas högst. Vi anser att det är av största betydelse att man tillvaratar de olika yrkeskategoriernas specifika kompetens. Detta är något som även Utbildningsdepartementet (1998) uppmärksammar när de åberopar att detta skulle främja elevernas utveckling och lärande. Detta förutsätter att det finns ett tillfredsställande samarbete i arbetslagen, där man är öppen för varandras kompetens och åsikter.

När det gäller hur pedagogerna inverkade på barns lek så var de relativt samstämmiga om att de inverkade genom att skapa utrymme för lek. De fyra förskollärarna vi intervjuade hade alla ansvaret för förskoleklassen och där fanns leken med som ett naturligt inslag för dessa barn. Vi kunde finna att det fanns en ambivalent inställning till i vilken utsträckning pedagogerna skulle gå in och hjälpa barnen i leken, eftersom de också tyckte det var viktigt att barnen själva kunde lösa de konflikter som uppstod och att det var en träning i socialt samspel. Pedagogerna såg det också som viktigt att hjälpa de barn som av olika anledningar inte blev delaktiga i leken. Det kunde bero på att de inte vågade ta kontakt med andra barn eller inte klarade av lekens regler. Vi kan tycka likt respondenterna, att det i somliga situationer kan vara ett svårt övervägande huruvida man som vuxen ska gå in i leken eller inte. Men kan man skönja ett mönster, där det är återkommande att några barn har en dominerad respektive underkastad roll kan man som pedagog gå in och försöka bryta dessa mönster. Samtidigt anser vi att

man måste vara försiktig med att ingripa eftersom barnen, liksom vi vuxna har olika personligheter och därför naturligt intar olika roller. Vi har uppmärksammat att ingen av respondenterna uttryckte att man som vuxen kan förstöra barns lek, vilket vi tror är möjligt. Istället nämnde de andra faktorer som exempelvis tv, video, dataspel och andra ”färdiga” leksaker, som kunde förstöra fantasin och därmed barnens initiativförmåga till att komma på nya lekar. Vi tror det är viktigt att ha en reflekterande hållning till sitt eget sätt att se på barns lek.

När pedagogerna uttalade sig kring fantasi så handlade till största delen om hur viktig fantasin är för barns lek. De uppmärksammade också under intervjuerna att de tyckte sig se bland de barn de möter, att fantasin påverkas negativt av färdiga leksaker eller att det hela tiden ordnas aktiviteter. Därför ansåg pedagogerna det viktigt att ge barn utrymme till att leka med varandra i skolan.

Vissa av de pedagoger vi har intervjuat såg också en fara i att tv spel, video och dataspel har gjort att barn leker mindre med varandra nu än tidigare. Vi har i vårt material fått mycket tankar vad det gäller detta, men valt att inte fördjupa oss i det. Däremot anser vi, att det hade varit intressant att göra en studie kring hur barns lek påverkats av den ökande materialismen i samhället. Vi har båda under VFU uppmärksammat att barnens lekar har ändrat karaktär vid utevistelse då leksaker inte funnits tillgängliga. De har då i större utsträckning anammat fantasileken.

I resultatet har vi nämnt rolleken under temat fantasi. Vi kan själva genom att tänka tillbaka på vår egen barndom minnas att vi i rolleken antog andra personers identitet, t ex kända artister eller människor i vår direkta närhet som vi beundrade. Detta är enligt Freud en följd av att barnet har en känslomässig bindning till vuxna som gör att de vill vara som vuxna är (Knutsson Olofsson 1987). Steinsholt (1999) däremot är en stark motståndare till detta resonemang. Han menar att resonerar man så, anammar man inte att verkligheten finns här och nu för barnet utan att det kommer att ta flera utvecklingsstadier innan verkligheten för barnet är här och nu. Detta betyder alltså att verkligheten skulle vara abstrakt och avlägsen för barnet. Det komplexa i detta synsätt blir då som Steinsholt uttrycker det, att en del pedagoger anser att barnen i leken förbereder sig för vuxenlivet, men hur kan

de förbereda sig för verkligheten om de i leken befinner sig utanför den? Steinsholt menar att barnen i leken befinner sig i verkligheten, men att vi vuxna är rädda för leken eftersom den är oförutsägbar. D v s man vet aldrig vart leken tar en, vilken riktning den tar och Steinsholt menar att detta skrämmer den vuxne som har ett behov av att kontrollera och systematisera sin verklighet. Samtidigt som vi kan se likheter i vår egen barndoms lek med det Freud säger, så kan vi även förstå Steinsholts resonemang.

Som vi tidigare nämnt redogjorde pedagogerna i vår undersökning för hur de använde sig av leken i lärande syfte. Intar man som pedagog ett barnperspektiv i undervisningen, likt Lillemyr (2002) uttrycker det, så integrerar man mer lekbetonade aktiviteter i skolans traditionella undervisning. Men om man däremot skulle diskutera barnperspektivet sett utifrån Steinsholts uppfattning skulle det te sig annorlunda. Steinsholt skulle nämligen inte benämna dessa vuxenstyrda lekar för lek utan för fysisk aktivitet. Han hävdar nämligen att man genom teoretisering och vuxeninblandning i leken fråntar den dess barnperspektiv (Steinsholt 1999). Vi å vår sida inser det komplexa i att fullt ut ta parti för någon av dessa infallsvinklar. Vi kan skönja att varje synsätt har ”rätt” på sitt sätt. Visst sker det en utveckling och lärande när barn leker och barnet kan som Fagerli m.fl. (2001) uttrycker det, lära sig av ett annat barn. Samtidigt har vi förståelse för Steinsholt när han säger att det ligger en fara i att teoretisera kring leken. Han anser att detta systematiserande har vuxenvärlden ett behov av eftersom den är rädd för leken. Eftersom i leken kan allt hända, man ger sig ut på osäker mark, ingenting är förutsägbart (Steinsholt 1999). Även Piaget har tagit upp faran i att systematisera och psykologisera i för hög grad kring leken, detta på bekostnad av att han inte själv drabbades eller rycktes med i leken.

<http://www.lararforbundet.se/web/papers.nsf/Documents/003A3F6B>)2004-09-02.

En lågstadielärare beskrev hur hon använde sig av den styrda leken för att träna barnen i social samvaro. De fick under lekens gång träna sig i att lyssna på sina kamrater, samt tala inför dessa. Här var det alltså viktigt med en ömsesidig respekt. Även en fritidspedagog använde sig av den styrda leken i idrottsundervisningen för att träna barnen i sociala situationer. Steinsholt (1999) menar att den fria leken leder till ”inveckling”, då barnen konstruerar och

rekonstruerar varandras liv. D v s de ”läser” och ”skriver” varandra. Detta tolkar vi som att även den fria leken skulle träna barnen i social samvaro, vilket också vissa pedagoger påpekade. En av förskollärarna talade om att leken var viktig för att barnen ska bli hela människor. Detta är något som även uppmärksammats av Steinsholt. Han säger att leken fyller en viktig roll i barnets identitetsskapande. Identitetsskapandet är enligt Steinsholt ett resultat av att barnet tillförskansar sig en ökad självförståelse i leken genom igenkänning och efterlikning (a.a. 1999). Alltså är den fria leken av yttersta betydelse för barnets välbefinnande. Detta exemplifierade en pedagog då hon berättade att efter utedagarna, var det den fria leken barnen uppmärksammade i sina uteböcker. I dessa böcker gavs barnen möjligheten att återge sina upplevelser från utedagen.

Det är vår erfarenhet att under den fria leken är det barnen som styr utan någon inblandning och styrning av vuxna. När vi fördjupat oss i vilka yttre faktorer som har inverkan på barns lek, förstod vi snart att det är många olika aspekter som spelar in. Vi anser att det har betydelse vilken syn de vuxna i barnets närhet har på leken. Barnen kan ”läsa av” om deras lek inte ses med blida ögon av de vuxna. Men vilken rätt har man som vuxen att moralisera och kategorisera barns lek som bättre eller sämre? Är det rätt eller fel att gå in och avbryta pojkarnas vildare krigslekar, samt vad är det som säger att dessa är en form av sämre lek?

5.1. Våra nya kunskaper och nya forskningsfrågor

Vi har lagt en djupare innebörd i begreppet lek. Innan vi inledde arbetet var vår uppfattning att begreppet lek inte är så komplext som vi funnit att det är. När vi nu hör lek nämnas för oss är det ett oerhört brett begrepp som behöver en förklaring, d v s det behöver preciseras eftersom det kan handla om både den styrda leken och den fria leken. Vi har fått det bekräftat för oss hur viktig leken är för barnet, ur lärande aspekt och dess nödvändighet för barnets eget välbefinnande. Eftersom vi hade ett så gediget och omfattande råmaterial från våra intervjuer finns där mycket som vi anser vara intressant att bearbeta, men som inte ryms i detta arbete. Därför har det under arbetets gång uppkommit tankar hos oss om nya forskningsfrågor. Exempel på dessa:

- Hur har materialismen i samhället påverkat barns lek?
- Vilken uppfattning har barnen själva om vad lek är?
- Har barnens lek under senare tid antagit nya skepnader? D v s är det så att barnens lek numera är torftigare och innehåller mindre fantasi?

6. Metoddiskussion

Vi kan i efterhand ifrågasätta om vi har haft för många intervjuer. Det tog mycket tid i anspråk att dels genomföra intervjuerna men även att transkribera dem. Trots detta är vi nöjda med att vi har haft ett gediget material att arbeta med. Vad som hade varit önskvärt var, att vi hade haft möjlighet att transkribera i direkt anslutning till intervjuerna samt startat analysen tidigare, eftersom vi fick så många tankar i samband med att vi genomförde intervjuerna.

Ett par av respondenterna uttryckte att det hade varit bättre om de hade fått möjligheten att ta del av frågorna innan intervjutillfället, eftersom frågorna hade karaktären av att vara vida och öppna samt krävde en stunds eftertanke. Detta var som vi nämnt tidigare ett medvetet val från vår sida att inte låta respondenterna ta del av frågorna, eftersom det kunde ligga en risk i att pedagogerna i respektive arbetslag hade kunnat prata sig samman. För att få en ännu mer intressant undersökning hade det varit värdefullt att även fått manliga pedagogers syn på leken.

7. Sammanfattning

Vi har under arbetets gång tagit del av olika perspektiv att se på leken. Vi kunde genom våra litteraturstudier finna två huvudteser att se på leken. En av dessa två var den filosofiska speglingen av leken, som mer ser leken ur ett barnperspektiv och anammar lekens egenvärde. Den andra var den pedagogiska som är mer inriktad på att se lekens betydelse för utveckling och lärande. Syftet med vår undersökning var att i fyra arbetslag i barnskolan undersöka hur förskollärare, fritidspedagoger och lågstadielärare tänkte och uttryckte sig kring lek. Med hjälp av kvalitativa intervjuer har vi genomfört vår undersökning. Resultatet valde vi att presentera genom att skapa olika teman utifrån pedagogernas utsagor kring leken.

Dessa teman är, pedagogers skilda synsätt på lekens betydelse, pedagogers inverkan på barns lek, fantasi, lustfyllt lärande, social utveckling och barns fria lek. Efter varje tema följer en analys som kopplas till litteraturen. Resultatet visade att alla pedagoger var ense om betydelsen av att man ger leken utrymme i skolan, samt att denna ger någon form av utveckling. Men vi har ändå vad gäller vissa aspekter kunnat skönja skillnader emellan de olika yrkeskategorierna och vad gäller deras sätt att tänka kring lek.

Litteraturförteckning

- Berg, L-E. (1992) *Den lekande människan*. Lund: Studentlitteratur.
- Fagerli, O. m.fl. (2001) *Vad är förskolepedagogik*. Lund: Studentlitteratur.
- Hangård Rasmussen, T. (1979) *Lekens betydelse*. Lund: Liber läromedel.
- Johansson, I & Rolander, I. red. (2000) *Vägar till pedagogiken i förskola och fritidshem*. Stockholm: Liber AB.
- Knutsdotter Olofsson, B. (1987) *Lek för livet*. Stockholm: HLS förlag.
- Kvale, S. (1997) *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Lillemyr, O-F. (2002) *Lek – upplevelse – lärande i förskola och skola*. Stockholm: Liber AB.
- Lindqvist, G (1996) *Lekens möjligheter*. Lund: Studentlitteratur.
- May, T. (2001) *Samhällsvetenskaplig forskning*. Lund: Studentlitteratur.
- Moyles, J (1995) *Släpp in leken i skolan*. Stockholm: Runa förlag AB.
- Nationalencyklopedin (1994, band 14) Höganäs: Bra böcker AB.
- Skolverket (1999) *Allmänna råd med kommentarer för fritidshem*. Liber.
- Starrin, B & Svensson, P. -G. red (1996) *Kvalitativ metod och vetenskapsteori*. Lund: Studentlitteratur.
- Steinsholt, K (1999) *Lett som en lek*. Trondheim: Tapir förlag.

Utbildningsdepartementet. (1998) *Att erövra omvärlden*. Stockholm: Fritzes Förlag.

Utbildningsdepartementet. (1998) *Läroplan för förskolan – Lpfö*. Stockholm: Fritzes förlag.

Utbildningsdepartementet. (1998) *Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet Lpo 94*. Stockholm: Fritzes förlag.

Vetenskapsrådet (2002) *Forskningsetiska principer*. Stockholm: Vetenskapsrådet.

Welén, T. (2003) *Kunskap kräver lek*. Myndigheten för skolutveckling.

Williams.P m.fl. (2000) *Barns samlärande – en forskningsöversikt*. Stockholm: Liber.

Elektroniska källor

Steinsholt, Kjetil (2001) *lek som en improvisation i nuet*. Hämtat från (<http://www.lararforbundet.se/web/papers.nsf/Documents/003A3F6B>).

Publicerat 2001-03-23. Hämtat 2004-09-02.

Artiklar

Den ”nyttiga” leken: sammanlänkningen av begreppet lek och lärande under 1990-talet. Lindgren, Anne-Li. Locus. Tidsskrift för barn-och ungdomsvetenskap 2002, häfte 2, sida 22-35.

Lek är som förälskelse: tema: lek. Claesdotter, Annika Förskolan 2001, häfte 2, sida 37-38.

Bilaga

Intervjufrågor

1. Vad innebär lek för dig?
2. Följande citat är hämtat ur Lpo 94. "Skapande arbete och lek är väsentliga delar i det aktiva lärandet. Särskilt under de tidiga skolåren har leken stor betydelse för att eleverna ska tillägna sig kunskaper." Hur kommer det till uttryck i ditt arbete med barnen?
3. Anser du att det finns olika typer av lek?
4. Vad tänker du att barns spontana lek ger barnen?
5. Hur tror du att du som pedagog kan inverka på barns lek?